

BIBΛΙΑ

Lester Thorow

«Head to Head»

Ο επερχόμενος οικονομικός πόλεμος μεταξύ Ιαπωνίας, Ευρώπης και Αμερικής
(Νέα Υόρκη: William Morrow and Company 1992)

Βρισκόμαστε πλέον σε μιαν εποχή κατά την οποία δεν αποτελεί κάτι το ιδιαίτερο να διατυπώνει κανείς σκέψεις πάνω στην ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας, μετά από την ουσιαστική διάλυση της τάξης πραγμάτων που υπήρχε παλιότερα και που σήμερα βρίσκεται υπό το κράτος του πώς και σε ποιά βαθμό μπορούν να ηγεμονεύσουν οι ΗΠΑ και πώς διαμορφώνεται η «τριάδα», δηλ. η σχέση μεταξύ ΗΠΑ, Ευρώπης και Ιαπωνίας και ποιος τελικά θα αποτελέσει την κυρίαρχη δύναμη.

Ο αμερικάνος οικονομολόγος Lester Thorow (Σ.τ.Μ. του οποίου το δημοφιλές βιβλίο παρουσιάζουμε) όμως, δεν περιορίζεται σ' αυτά τα ερωτήματα. Ο Thorow με την πολλά υποσχόμενη ανάλυσή του για τις τρεις περιοχές μας δίνει πάρα πολύ υλικό πάνω σ' αυτό το, κατά τα άλλα, βαρετό μέχρι σήμερα αντικείμενο συζήτησης για την «Τριάδα». Ο καθηγητής της οικονομίας και νυν κοσμήτορας της Σλόαν Σχουλ οβ μανατζμεντ του πολύ γνωστού MIT ήταν και είναι για μεγάλα χρονικά διαστήματα πολιτικά δραστήριος. Ανάμεσα στα άλλα, υπήρξε σύμβουλος του πρόεδρου Κάρτερ και του υποψήφιου προέδρου Δουκάκη μαζί

με άλλους οικονομολόγους, όπως π.χ. του Robert Kuttner (The End of the Laissez-faire) και του Bary Bluestone, συμμετέχει στον μεγάλο και συνεχώς διευρυνόμενο κύκλο αμερικάνων διανοούμενων που δούλεψαν δραστήρια για την υπέρβαση της νεοφιλελεύθερης α-σκεψίας της περιόδου Ρίγκαν-Μπους.

Ο Thorow ξεκινά – και πώς θα μπορούσε να ήταν διαφορετικά; – με το τέλος της αντιπαράθεσης των συστημάτων. Η «αρκούδα στο δάσος» και ο «δαίμονας», όπως χαρακτήριζε το 1984 τη Ρωσία ο Ρόναλντ Ρίγκαν, έχει πάψει πια να παίζει αυτό το ρόλο. Γι' αυτό και η οικονομική σκέψη που ασχολείται με τις διεθνείς εξελίξεις όλο και περισσότερο συγκεντρώνει την προσοχή της στα προβλήματα του καπιταλισμού.

Ήδη, στο εισαγωγικό του κεφάλαιο, ο Thorow προσπαθεί να κάνει καθαρό στους συμπατριώτες του ότι δεν είναι δυνατόν ένα έθνος να παραμένει διαρκώς στρατιωτική και οικονομική υπερδύναμη. Το βασικό, όμως, ερώτημά του είναι: ποιο από τα τρία κέντρα θα είναι το κυρίαρχο στον 21ο αιώνα, μετά από τον 19ο που ήταν το αγγλικό και τον 20ό που ήταν το αμερικάνικο.

Με βάση αυτό το ερώτημα του εισαγωγικού κεφαλαίου προσπαθεί να περιγράψει το «νέο οικονομικό παιχνίδι», στο δεύτερο κεφάλαιο. Σ' αυτό αναπτύσσεται και η κεντρική θέση που έχει διατυπωθεί στον τίτλο του βιβλίου. Σύμφωνα με τον Thorow η παλιά παγκόσμια οικονομία χαρακτηριζόταν από μian αλληλοσυμπλήρωση και διαπλοκή ανάμεσα στις διαφορετικές περιοχές: υπήρχε, κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, ανταγωνισμός, ενώ κατά τον 21ο αιώνα θα βιώσει την ολοκληρωμένη αντιπαράθεση των περιοχών.

Η αιτία: το επιτυχές κυνηγητό πλησιάζματος, ιδιαίτερα του γερμανικού και ιαπωνικού καπιταλισμού, ή διαφορετικά, αν το δει κανείς από μian άλλη οπτική γωνιά, η σχετική οικονομική πτώση των ΗΠΑ, έδωσε τη δυνατότητα διαμόρφωσης τριών, σχεδόν ίσων σε δύναμη, περιοχών.

Η δύναμη των αναγκαιοτήτων των νέων όρων του παιχνιδιού παρουσιάζεται πολύ χαρακτηριστικά στο παράδειγμα της πολιτικής του περιορισμού των θέσεων εργασίας της πρωθυπουργού της Αγγλίας Μ. Θάτσερ.

Την «ευρωπαϊκή» άρνηση της κ. Θάτσερ την ερμηνεύει ο L. Thorow σαν μia προσπάθεια να κρατηθεί στους κανόνες του παιχνιδιού του 20ού αιώνα, σύμφωνα με τους οποίους διατηρείται η εθνική δύναμη, παρόλο που οι οικονομικές δυνάμεις δεν μπορούν να διευθυνθούν στην περιορισμένη ακτίνα δράσης των εθνικών κρατών. Ο δογματισμός της Θάτσερ θα είχε για τον αγγλέζικο καπιταλισμό τις ίδιες συνέπειες και αποτελέσματα, όπως ο καθολικός δογματικός του Μεσαίωνα για την ανάπτυξη των φυσικών επιστημών.

Στην ουσία, ο Thorow βλέπει στον καινούργιο ανταγωνισμό την αντιπαράθεση ανάμεσα σε δύο μοντέλα του καπιταλισμού. Από τη μia πλευρά ο «I» (= Individualism - Ατομικισμός) της Αγγλίας και των ΗΠΑ και από την άλλη «ο κορπορατίστικος προσανατολισμός» της Γερμανίας και της Ιαπωνίας. Αυτή η τυπολογία διατηρείται και χρησιμοποιείται αντιπαραθετικά και στο ζεύγος του αγγλοσαξονικού «consumer economics» («οικονομικά του καταναλωτή») έναντι του γερμανοϊαπωνικού «producer economics» («οικονομικά του παραγωγού»).

Ενώ οι ΗΠΑ έχουν ακόμη τη δυνατότητα παραγωγικής ανανέωσης και ηγμονεύουν σ' αυτόν τον τομέα και επενδύουν στην «τεχνολογική παραγωγική ηγεμονία» (product leadership), η Ιαπωνία και η Γερμανία χρησιμοποιούν τους προϋπολογισμούς τους, δηλαδή τα χρήματά τους, για καινοτομίες στη διαδικασία (Prozeßinnovationen) που αποτελούν την πραγματική εγγύηση για τη διατήρηση υψηλά αμειβόμενων, γιατί είναι υψηλής παραγωγικότητας, βιομηχανικών επαγγελμάτων. Επιπλέον, τα οικονομικά της κατάναλωσης, που δίνουν τη δυνατότητα παραγωγής πολυτελών αγαθών που εξασφαλίζουν άμεσα και κατά πάσα πιθανότητα υψηλά κέρδη και προσανατολίζουν σε τέτοιου είδους κέρδη, πραγματοποιούνται σε βάρος ολόκληρων βιομηχανικών τομέων που, σύμφωνα με τη γνώμη του συγγραφέα, δεν μπορούν να ικανοποιήσουν υπερβολικές προσδοκίες αποδοτικότητας, εξαιτίας της όξυνσης του διεθνούς ανταγωνισμού. Τέλος, εμποδίζουν κρατικές ρυθμίσεις των ΗΠΑ και τη διαμόρφωση δομών

συγκέντρωσης του κεφαλαίου που να αντιστοιχούν στις νέες απαιτήσεις του ανταγωνισμού.

Η διαπλοκή ανάμεσα στο βιομηχανικό και στο τραπεζικό κεφάλαιο, όπως πραγματοποιείται στη Γερμανία και στην Ιαπωνία, είναι κατά το συγγραφέα το θετικό υπόδειγμα. Στις ΗΠΑ «κυβερνού» ανεύθυνοι τυχοδιώκτες του χρηματιστήριου. Ο συγγραφέας θα ήθελε να δει και πάλι σωστούς καπιταλιστές σαν κορυφαίους διευθυνόντες (Top-Managers) που θα αξιοποιούσαν και θα επένδυαν τις ικανότητές τους σε μια μακρόχρονη οικοδόμηση βιομηχανικών αυτοκρατοριών. Χωρίς να τα διατυπώνει όλα αυτά με καθαρότητα, πολύ σπάνια κρύβει ο συγγραφέας τη συμπάθειά του σ' αυτό που ονομάζει κορπορατίστικη παραλλαγή της ανάπτυξης του καπιταλισμού.

Τυπικά, για τις σχέσεις που υπάρχουν στις ΗΠΑ, είναι σαφές ότι ο συγγραφέας προσπαθεί να πείσει με παραδείγματα και πολύ προσεκτικά τους συμπατριώτες του, και ιδιαίτερα τα τμήματα εκείνα της ελίτ που έχουν την εξουσία, για θέσεις που σήμερα δεν είναι αρεστές.

Ενώ λοιπόν παρουσιάζονται ανάγκες για καινούργια ρύθμιση του παιχνιδιού από ιστορικά μη ανατρεψίμες εξελίξεις, το κέρδος του «παίκτη» προκύπτει όλο και περισσότερο από «στρατηγικά πλεονεκτήματα» που ο ίδιος επεξεργάστηκε. Ο Thorow εννοεί μ' αυτό κοινωνικές αποφάσεις και επιλογές επένδυσης. Κατά τη γνώμη του, δηλαδή, δεν είναι πλέον ούτε οι πρώτες ύλες ούτε το κεφάλαιο που αποτελούν τη βάση για πλεονεκτήματα χαμηλότερου κόστους διότι και στις δύο περιπτώσεις η διεθνοποίηση των αγορών πε-

ριορίζει τα περιφερειακά πλεονεκτήματα. Και αυτό είναι το καινούργιο κατά τη γνώμη του, ότι τίθενται στο επίκεντρο του ανταγωνισμού η τεχνολογία και η παραγωγικότητα. Δηλαδή, παράγοντες που καθορίζονται όλο και περισσότερο από την έρευνα και την ανάπτυξη, δηλ. από βιομηχανοπολιτικά μέτρα, όπως επίσης επηρεάζονται από το εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς και από την επιμορφωτική πολιτική των εργοστασίων που πρέπει να επηρεάσει τη σχολική μόρφωση και την εργοστασιακή επιμόρφωση.

Από την ανάλυση των στοιχείων προκύπτει ότι το κορπορατίστικο μοντέλο του καπιταλισμού έχει έναν πολύ πιο μακρόχρονο στρατηγικό ορίζοντα στη σκέψη του από ό,τι ο αμερικανικός στενός ορίζοντας. Στους νέους οικονομικούς κανόνες ανήκει, σύμφωνα με τη γνώμη του Thorow, το γεγονός του τέλους της GATT. Σύμφωνα με τον Thorow η GATT είναι ήδη νεκρή, όσον αφορά την επιτυχία της στην οργάνωση των επιμέρους εξαγωγών. Θεωρεί ότι η μεταφορά ή η εγκατάλειψη από τις ΗΠΑ συγκεκριμένων αγορών σε ανταγωνιστικές και αναπτυσσόμενες χώρες δίνει τη δυνατότητα, μέσω της υπεροχής σε πολλές ομάδες παραγωγών και στην ιδιοκτησία πρώτων υλών που εξασφάλισαν στη χώρα για μεγάλο χρονικό διάστημα, μιας ιδιαίτερης θέσης στην παγκόσμια οικονομία.

Το κυνήγι του ανταγωνισμού αποτέλειωσε τον μονομερή «πολυμερισμό» και δημιουργεί υποχρεώσεις του όλο και διευρυνόμενου μάνατζμεντ εμπορίου στις κυβερνήσεις των περιφερειών (π.χ., ΕΟΚ, βορειοαμερικανική ζώνη ελεύθερου εμπο-

ρίου κ.λπ.).

Σύμφωνα με τον Thorow, οι νέοι κανόνες εμπορίου κατά τον 21ο αιώνα θα καθορίζονται από την ΕΟΚ, επειδή αυτή η περιοχή, ως το μεγαλύτερο μπλοκ ελεύθερου εμπορίου, θα είναι η δύναμη που καθορίζει τους κανόνες. Ήδη, κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, έγινε καθαρό ότι ο παλιός ηγεμόνας αντιδρά με τη διαμόρφωση μιας νέας ζώνης ελεύθερου εμπορίου (ΗΠΑ - Καναδάς - Μεξικό). Σε αντίθεση με τους ορθόδοξους οπαδούς του ελεύθερου εμπορίου, ο Thorow διακρίνει στο τριαδικό μάναντζμεντ εμπορίου νέες δυνατότητες για μια ουσιαστική ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας. Κατά τη γνώμη του, η βιομηχανική πολιτική και η επιμέρους περιχαράκωση σε επιμέρους ρυθμίσεις του καπιταλισμού, μέσα σε περιοχές, ιδιαίτερα με την προσέλκυση πιο αδύνατων περιοχών, θεωρείται κάτι εντελώς διαφορετικό από τον «προστατευτισμό», μια έννοια που δεν χρησιμοποιεί καθόλου ο Thorow.

Στα τρία επόμενα κεφάλαια, και αφού έχει αναλύσει τη διαφορά ανάμεσα στο αγγλοσαξονικό και το γερμανοϊαπωνικό μοντέλο του καπιταλισμού και τις προοπτικές του, ο συγγραφέας αναλύει τις τρεις περιοχές. Την Ευρώπη σαν «καταλύτη της αλλαγής», την Ιαπωνία σαν «διεκδικητή της οικονομίας του παραγωγού» και τις ΗΠΑ, των οποίων «το μεγάλο τείχος του προστατευτισμού έπεσε». Στο κεφάλαιο για την Ευρώπη υπάρχει μια υπερεκτίμηση της αναγκαιότητας της, κατά τη γνώμη του, σωστής πολιτικής της ολοκλήρωσης, γιατί σκέφτεται σχεδόν αποκλειστικά με αφηρημένα οικονομικά σχήματα και απαιτήσεις και με

τρόπο μηχανικό, σκέπτεται ότι πολιτικές πραγματικότητες, όπως, π.χ., η διάσπαση της Τσεχοσλοβακίας δεν οδηγούν σε ολοκληρώσεις, όπως τις εννοεί ο ίδιος. Εάν, όμως, οι φυγόκεντρες δυνάμεις παραμείνουν, πράγματι, έτσι περιορισμένες, όπως πιστεύει ο Thorow, τότε η οικονομική ισχύς του χώρου της ΕΟΚ, που θα διευρύνεται προς την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, εκτιμάται σωστά.

Στο κεφάλαιο της Ιαπωνίας, ο καθηγητής της οικονομίας ασχολείται πιο πολύ με την ψυχολογία. Δεν προσλαμβάνει επαρκώς οικονομικά στοιχεία. Τέλος στο κεφάλαιο για τις ΗΠΑ διατυπώνει μια σκληρή κριτική στην πολιτική των αμερικανικών επιχειρήσεων απέναντι στο προσωπικό που απασχολείται και στην παραγωγικότητα και παραθέτει μια πάρα πολύ ενδιαφέρουσα συνοπτική μελέτη των κλάδων της αμερικανικής οικονομίας, που στηρίζεται σε μια τρίτομη μελέτη που έχει εκδόσει υπό την επίβλεψη του το MIT. Η σχετικά περιορισμένη ανάλυση, εδώ, των κλάδων των τηλεπικοινωνιών και της παραγωγής αεροπλάνων, της ηλεκτρονικής μαζικής κατανάλωσης, του ατσαλιού, της χημείας της κλωστοϋφαντουργίας, της αυτοκινητοβιομηχανίας και των μηχανοκατασκευών μάς δίνουν μια πολύ πιο διαφοροποιημένη εικόνα που σε πολλά αντίκειται στην επιχειρηματολογία κατάπτωσης του αμερικανικού καπιταλισμού. Ο Thorow, όμως, προειδοποιεί τους «κοσμοπολίτες» συμπατριώτες του ότι εάν διατηρηθεί η επίκαιρη «Vogel Strauss Politik» και η τυχοδιωκτική πολιτική στο χρηματιστήριο κινδυνεύουν και αυτοί οι τομείς που έχουν

θετική προοπτική, αυτή τη στιγμή, να χαθούν και να αποτελέσουν την αιτία που θα χάσουν τον καθοριστικό τους ρόλο οι ΗΠΑ.

Το 6ο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στο ερώτημα πώς μπορεί να γίνει πλούσιο ένα έθνος. Η πικρή αλήθεια για όλα τα «μη πλούσια» κράτη: *μάλλον με κανέναν τρόπο*. Στα 10 τελευταία χρόνια μπόρεσαν μόνον η Ιαπωνία και οι Σεΐχδες των πετρελαίων του Κουβέιτ και των αραβικών εμιράτων να κάνουν το άλμα και να ενταχθούν στις 20 πρώτες χώρες. Στο μέλλον, σύμφωνα με τον Thorow, και βέβαια εάν έχει δίκιο, το άλμα σ' αυτή τη λίστα των 20 κορυφαίων θα είναι ακόμη πιο δύσκολο. Σύμφωνα με την αντίληψή του μπορεί να περιοριστεί το παγκόσμιο εμπόριο εντός και ανάμεσα στις τρεις περιοχές (ΗΠΑ - ΕΟΚ - Ιαπωνία, δηλαδή) με «ρυθμιζόμενο εμπόριο» (managed Trade). Μάλλον θα μείνουν πίσω εκείνες οι χώρες που θα βρεθούν ειτός των τριών περιφερειακών ολοκληρώσεων και ανάλογα δεν θα έχουν τη δυνατότητα σύγκλισης ή κάποιας θέσης μέσα στο κέντρο ή έστω στην περιφέρειά τους.

Ακόμη και για τα κράτη που σημειώνουν τελευταία μια γρήγορη ανάπτυξη, ο συγγραφέας προαναγγέλλει πολύ σκληρούς καιρούς. Ταυτόχρονα, όμως, μέσα από αυτή την ερμηνεία του ο φιλελεύθερος Thorow αποδεικνύεται ένας παγκόσμιος δαρβινιστής. Η ανάλυση της Αφρικής της Λατινικής Αμερικής και της Ασίας (εκτός Ιαπωνίας) καταλαμβάνει όλες και όλες 6 σελίδες. Απαιτεί δε, μέσα από το κείμενό του, να δίνεται βοήθεια ανάπτυξης μόνο στα κράτη εκείνα που κάνουν προσπά-

θειες να περιορίσουν την πληθυσμιακή τους έκρηξη. Για προοδευτικούς διεθνολόγους και επιστήμονες της παγκόσμιας οικονομίας, η ανάλυση μιας παγκόσμιας οικονομίας που έχει διαχωριστεί σε τρεις περιφέρειες με την περιθωριοποίηση της ομάδας της συνεχώς αυξανόμενης φτώχειας των κρατών του τρίτου κόσμου δεν αποτελεί ένα μοντέλο που πρέπει κανείς να το επιδιώξει ή να διαπληκτισθεί γι' αυτό.

Στο κεφάλαιο 7, ο Thorow αναλύει τα μεγάλα προβλήματα της παγκόσμιας οικονομίας, ανάμεσα σ' αυτά και το πρόβλημα του περιβάλλοντος και της έλλειψης ισορροπίας του εμπορίου. Το συμπέρασμά του: Χρειάζεται ένας μάνατζερ. Βέβαια μπορεί να πει κανείς ότι σε σχέση με τον Ρίγκαν είναι συμπαθητική η επιστροφή του σ' έναν αυθεντικό, κατά τη γνώμη του Κέινς, και στο αίτημα για διεθνή *Περιβαλλοντισμό*.

Το τέλος του βιβλίου μας δίνει μια σύντομη εικόνα από τις περιφέρειες με έναν τρόπο που περιγράφει κανείς τα αλόγα πριν από μια σημαντική ιπποδρομία: Ποιος θα κερδίσει; Εάν έχουμε μια προέκταση της νεότερης ιστορίας στο μέλλον τότε πρέπει να κερδίσει η Ιαπωνία. Όμως εξαιτίας της πολιτισμικής δυσκολίας των Ιαπώνων στην παγκόσμια οικονομία, θεωρεί ο Thorow ότι το καλύτερο αλόγο στην κούρσα είναι η Ευρώπη. Είναι η μεγαλύτερη αγορά, είναι η δύναμη που θα καθορίσει τις εμπορικές ρυθμίσεις της παγκόσμιας οικονομίας, βρίσκεται γεωγραφικά πιο κοντά στον καταρρευσαντα σοσιαλισμό και έχει μια πιο σωστή εικόνα γι' αυτόν και μπορεί να τον αξιοποιήσει για ένα είδος πρωταρχικής συσσώρευσης.

Όλα αυτά, κατά τη γνώμη του Thorow, συνηγορούν για έναν επερχόμενο ο ευρωπαϊκό αιώνα. Για τον Thorow οι ΗΠΑ, είναι πάντα «second to none» στην αρχή του αγώνα (το βάλσαμο για την αμερικάνικη ψυχή), όμως ταυτόχρονα αξιολογεί το ρόλο τους σαν αυτού του «underdogs» (του μαστιγίου που θα προτρέψει τα άλλα άλογα).

Ίσως όλες αυτές οι σκέψεις και οι προτάσεις του να αποτελούν μια μορφή παρότρυνσης προς το αμερικανικό άλογο, στο τελευταίο κεφάλαιο («Ένα αμερικανικό σχέδιο»), διότι κάνοντας, τις παραπάνω δυσσιώνες για τις ΗΠΑ προβλέψεις ίσως να στοχεύει στο να προσελκύσει και την ανάλογη προσοχή.

(Dieter Plehwe – από το περιοδικό Sozialismus 10/92).

Γιώργου Σταμάτη Νεοκλασική Μικροοικονομική Θεωρία Παρουσίαση και κριτική

(Εκδόσεις Κριτική)

Η καλούμενη «Μικροοικονομική θεωρία» ή απλώς «Μικροοικονομική», που ανήκει στα υποχρεωτικά γυμνάσματα κάθε φοιτητή των οικονομικών επιστημών, αποτελεί το υπόβαθρο της τρέχουσας καπιταλιστικής ιδεολογίας για την παραγωγή και την κατανομή του κοινωνικού προϊόντος, σύμφωνα με την οποία το κοινωνικό προϊόν παράγεται εν μέρει από την «εργασία» (δηλαδή από τους μισθωτούς εργαζόμενους) και εν μέρει από το «κεφάλαιο» (δηλαδή από τα μέσα παραγωγής που ανήκουν στους καπιταλιστές) και κατανέμεται σε μισθωτούς εργαζόμενους αφ' ενός και σε καπιταλιστές αφ' ετέρου, έτσι ώστε οι μεν παίρνουν ό,τι παρήγαγε η «εργασία», δηλ. αυτοί οι ίδιοι, και οι δε ό,τι παρήγαγαν τα μέσα παραγωγής. Η πεμπουσία της «Μικροοικονομικής» έγκειται λοιπόν στην άποψη ότι το κοινωνικό προϊόν δεν παράγεται αποκλειστικά

και μόνον από την εργασία που ξοδεύεται για την παραγωγή του (όπως πρεσβεύουν οι κλασικοί και ο Marx), αλλά και από τα μέσα παραγωγής, τα οποία χρησιμοποιεί αυτή η εργασία, δηλ. από το «κεφάλαιο». Έτσι η «Μικροοικονομική» αποτελεί εν τέλει μια κωδικοποίηση των απόψεων της νεοκλασικής οικονομικής θεωρίας της παραγωγής και κατανομής του κοινωνικού προϊόντος, η οποία αναπτύχθηκε από τα μέσα του περασμένου αιώνα ως θεωρία στρεφόμενη κατά της αντίστοιχης θεωρίας των κλασικών και του Marx. (Η ονομασία της αποτελεί ευφημισμό που αποσκοπεί στη συγκάλυψη αυτής αντιπαράθεσης και στην παρουσίαση της νεοκλασικής ως συνέχειας της κλασικής θεωρίας).

Η νεοκλασική μικροοικονομική θεωρία είναι βέβαια πρωτίστως μια θεωρία τιμών. Επειδή, όμως, αντιλαμβάνεται όχι μόνον το ωρομίσθιο

ως την τιμή μιας μονάδας «εργασίας», δηλ. εργασιακής δύναμης, αλλά και το ποσοστό κέρδους ως την τιμή της χρήσης μιας μονάδας «κεφαλαίου» ανά περίοδο, είναι ως θεωρία τιμών και θεωρία κατανομής του κοινωνικού προϊόντος στους κατόχους της «εργασίας» και στους κατόχους του «κεφαλαίου». Κι επειδή ως θεωρία τιμών πρεσβεύει ότι η τιμή μιας μονάδας «εργασίας» είναι ίση με την ονομαστική αξία του οριακού προϊόντος της «εργασίας», δηλ. του προϊόντος της τελευταίας χρησιμοποιούμενης μονάδας «εργασίας», και ότι η τιμή για τη χρήση μιας μονάδας «κεφαλαίου» είναι ίση με την ονομαστική αξία του οριακού προϊόντος του «κεφαλαίου», δηλ. του προϊόντος της τελευταίας χρησιμοποιούμενης μονάδας «κεφαλαίου», είναι – ως θεωρία τιμών και συνεπώς ως θεωρία κατανομής του κοινωνικού προϊόντος – και θεωρία παραγωγής του κοινωνικού προϊόντος. Διότι τα οριακά προϊόντα των «συντελεστών παραγωγής», «εργασίας» και «κεφαλαίου», μόνο στα πλαίσια μιας θεωρίας παραγωγής του κοινωνικού προϊόντος μπορούν να προσδιοριστούν. Στα πλαίσια αυτής της τελευταίας θεωρίας, η νεοκλασική θεωρία είναι βέβαια αναγκασμένη να ορίσει το «κεφάλαιο» όχι ως χρηματικό μέγεθος, αλλά ως υλικό μέγεθος, δηλ. ως «μέσα παραγωγής». Διότι μόνον έτσι μπορεί να κάνει λόγο για το «οριακό προϊόν» του «κεφαλαίου».

Εδώ όμως αρχίζουν τα προβλήματα, διότι το ως μέσα παραγωγής νοούμενο «κεφάλαιο» είναι ένα ανομοιογενές κι επομένως, απόλυτα, μη μετρήσιμο μέγεθος.

Ως θεωρία τιμών, η νεοκλασική

μικροοικονομική θεωρία ερμηνεύει την ουσία της τιμής ενός εμπορεύματος όχι, όπως η κλασική και μαρξική θεωρία, ως την αφηρημένη εργασία που δαπανήθηκε για την παραγωγή του, αλλά ως το όφελος, το οποίο προσφέρει στο χρήστη του (καταναλωτή ή παραγωγό) η χρήση μιας επιπρόσθετης μονάδας αυτού του εμπορεύματος, δηλ. ως το οριακό όφελος. Έτσι, οι τιμές των εμπορευμάτων είναι για μεν τους καταναλωτές αυτών των εμπορευμάτων ανάλογες των οριακών οφελών, για δε τους παραγωγούς, που χρησιμοποιούν αυτά τα εμπορεύματα στην διαδικασία παραγωγής, ανάλογες των οριακών εσόδων, δηλ. των ονομαστικών αξιών των εμπορευμάτων. (Έτσι, κατ' αντιστροφήν, για τα εμπορεύματα, ως προϊόντα, ισχύει ότι οι τιμές τους είναι αντιστρόφως ανάλογες των ονομαστικών αξιών του οριακού κόστους τους). Κατά συνέπεια, ο λόγος της τιμής της «εργασίας», δηλ. του ονομαστικού ωρομισθίου, προς την τιμή της χρήσης μιας μονάδας «κεφαλαίου», δηλ. προς το ποσοστό κέρδους είναι ίσος με το λόγο της ονομαστικής αξίας του οριακού προϊόντος της «εργασίας» προς την ονομαστική αξία του οριακού προϊόντος του «κεφαλαίου». Σύμφωνα με αυτή την αρχή προσδιορισμού των τιμών των συντελεστών παραγωγής «εργασία» και «κεφάλαιο», η «εργασία» λαμβάνει από το συνολικό κοινωνικό προϊόν ένα μέρος ίσο με το γινόμενο της ονομαστικής αξίας του οριακού προϊόντος της «εργασίας» και της συνολικά ξοδευθείσας ποσότητας «εργασίας» (δηλ. ό,τι παρήγαγε) και το «κεφάλαιο» ένα μέρος ίσο με το γινόμενο της ονομαστικής αξίας του

οριακού προϊόντος του «κεφαλαίου», δηλ. των «μέσων παραγωγής», και της συνολικά χρησιμοποιηθείσας ποσότητας «μέσων παραγωγής». Όπως ήδη αναφέραμε όμως, τα «μέσα παραγωγής» δεν είναι δυνατό να μετρηθούν απόλυτα. Επίσης –ακόμη κι αν μπορούσαν να μετρηθούν απόλυτα κι επομένως ήταν δυνατόν να οριστεί η μονάδα τους– δεν θα μπορούσε να γίνει –λόγω του ενδοεργαστασιακού καταμερισμού της εργασίας– για το οριακό προϊόν μιας μονάδας των μέσων παραγωγής.

Αυτά συνεπάγονται ότι δεν είναι δυνατόν να διατυπώσει κανείς, όπως κάνει η νεοκλασική θεωρία, μια μακροοικονομική συνάρτηση παραγωγής. Στη συνάρτηση αυτή βασίζεται, όμως, η νεοκλασική θεωρία της παραγωγής και της κατανομής του κοινωνικού προϊόντος, η οποία, γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, στερείται πλέον οποιασδήποτε βάσης.

Την παραπάνω νεοκλασική μικροοικονομική θεωρία πραγματεύεται ο Γιώργος Σταμάτης στο βιβλίο του. Μετά από μια σύντομη Εισαγωγή παρουσιάζει, στο ΙΙο κεφάλαιο, τη νεοκλασική θεωρία του οφέλους και της συμπεριφοράς του καταναλωτή και αναπτύσσει από αυτήν τη νεοκλασική θεωρία της ζήτησης για καταναλωτικά αγαθά, καθώς και την ατομική και τη μακροοικονομική συνάρτηση ζήτησης για ένα ορισμένο καταναλωτικό αγαθό.

Στο ΙΙΙο κεφάλαιο παρουσιάζει τη νεοκλασική θεωρία της παραγωγής, του κόστους, της προσφοράς αγαθών και της ζήτησης συντελεστών παραγωγής. Από τη συνάρτηση παραγωγής αναπτύσσει τη συνάρτηση κόστους ενός παραγωγού και δείχνει ποια ποσότητα του αγαθού που πα-

ράγει πρέπει να παράγει και να προσφέρει αυτός ο παραγωγός αν θέλει να μεγιστοποιήσει το κέρδος του. Ο προσδιορισμός αυτής της ποσότητας του επιτρέπει τη διατύπωση της ατομικής και της μακροοικονομικής συνάρτησης προσφοράς ενός αγαθού υπό συνθήκες ανταγωνισμού. Τέλος, η διατύπωση της συνάρτησης προσφοράς σε συνδυασμό με την προηγηθείσα διατύπωση της συνάρτησης ζήτησης ενός καταναλωτικού αγαθού στο ΙΙο Κεφάλαιο του επιτρέπει να δείξει πώς σχηματίζεται η τιμή ενός καταναλωτικού αγαθού υπό συνθήκες ανταγωνισμού.

Στη συνέχεια, ο συγγραφέας δείχνει ποια ποσότητα του αγαθού που παράγει πρέπει να παράγει και να προσφέρει και ποια τιμή πρέπει να ζητήσει ένας μονοπωλητής αν θέλει να μεγιστοποιήσει το κέρδος του. Έτσι εξηγεί πώς σχηματίζεται η τιμή σε μια μονοπωλιακή αγορά.

Τέλος, αναλύει τη ζήτηση ενός συντελεστή παραγωγής, όπως αυτή προκύπτει, για μεταβαλλόμενη τιμή αυτού του συντελεστή παραγωγής, από την ποσότητά του με τη βοήθεια αυτού του συντελεστή παραγόμενου αγαθού, την οποία πρέπει να παράγει και να προσφέρει ο παραγωγός για να μεγιστοποιήσει το κέρδος του, και διατυπώνει την αντίστοιχη μικροοικονομική και μακροοικονομική συνάρτηση ζήτησης. Επειδή έχει ήδη αναπτύξει τη συνάρτηση προσφοράς ενός αγαθού (είτε αυτό είναι καταναλωτικό αγαθό είτε είναι συντελεστής παραγωγής), η διατύπωση αυτής της συνάρτησης ζήτησης ενός συντελεστή παραγωγής, του επιτρέπει να παραπέμψει, όσον αφορά το σχηματισμό της τιμής του, στο σχηματισμό της τιμής ενός κα-

τανατωτικού αγαθού, τον οποίο έχει παρουσιάσει ήδη στα προηγούμενα.

Στο IVο κεφάλαιο ο συγγραφέας πραγματεύεται τις απαντήσεις που δίνει η νεοκλασική θεωρία στα εξής ερωτήματα: Πρώτον, ποιος παράγει το κοινωνικό προϊόν, και δεύτερον, ποιοι παράγοντες προσδιορίζουν το ονομαστικό ωρομίσθιο και το ποσοστό κέρδους και συνεπώς, για δεδομένες απασχολούμενες ποσότητες των συντελεστών παραγωγής «εργασία» και «κεφάλαιο», την κατανομή του κοινωνικού προϊόντος σε εργάτες και καπιταλιστές. Εδώ ο συγγραφέας υποβάλλει σε λεπτομερή και ακριβή κριτική την άποψη της νεοκλασικής θεωρίας, σύμφωνα με την οποία το κοινωνικό προϊόν δεν παράγεται από την εργασία, αλλά από την εργασία και το κεφάλαιο, καθώς και την άποψη της ότι το ίδιο αυτό κοινωνικό προϊόν κατανέμεται σε εργάτες και καπιταλιστές πάντα έτσι ώστε οι μεν πρώτοι να παίρνουν το μέρος του κοινωνικού προϊόντος που παρήγαγε η «εργασία», οι δε δεύτεροι το μέρος που παρήγαγε το «κεφάλαιο», δηλ. καθένας ακριβώς ό,τι παρήγαγε. Η κριτική αυτή είναι εμμενής και βασίζεται κυρίως στην απόδειξη ότι δεν είναι δυνατόν να διατυπωθεί μια μακροοικονομική συνάρτηση παραγωγής (στην οποία στηρίζει η νεοκλασική θεωρία αυτές της της απόψεις).

Το τελευταίο κεφάλαιο αποτελεί μια θαυμάσια και από επιστημολογική άποψη άκρως ενδιαφέρουσα κριτική των αρχών της νεοκλασικής θεωρίας.

Όπως αναφέραμε ήδη, η νεοκλασική θεωρία αναπτύχθηκε ως αντίπαλη θεωρία της κλασικής (και μαρξικής) θεωρίας. Μια έλλειψη του βι-

βλίου του Γιώργου Σταμάτη συνίσταται στο ότι δεν πραγματεύεται ιστορικά την εμφάνιση και ανάπτυξη της νεοκλασικής θεωρίας. Η έλλειψη αυτή καλύπτεται ωστόσο από τα κείμενα των Ο. Lange και Ν. Bucharin στο «Παράρτημα με κριτικά κείμενα». (Το βιβλίο περιέχει ένα ακόμη «Μαθηματικό Παράρτημα» του Γιάννη Βαβούρα). Το «Παράρτημα με κριτικά κείμενα, περιλαμβάνει, πλὴν των κειμένων του Ο. Lange και του Ν. Bucharin, και κείμενα του Κ. Marx, της J. Robinson και του Β. Fine. Τα κείμενα του Marx συνιστούν μια κριτική στις νεοκλασικές απόψεις για την παραγωγή και την κατανομή του κοινωνικού προϊόντος, καθώς και στις νεοκλασικές απόψεις για το προϊόν ενός συντελεστή παραγωγής.

Τα κείμενα της J. Robinson και του Β. Fine υποβάλλουν σε κριτική τη νεοκλασική έννοια του «κεφαλαίου» και τη νεοκλασική μακροοικονομική συνάρτηση παραγωγής. Ιδιαίτερος το κείμενο του Β. Fine εισάγει στη συζήτηση της δεκαετίας του '60 μεταξύ νεοκλασικών και νεορικαρδιανών (αλλά και μαρξιστών) οικονομολόγων για τη νεοκλασική μακροοικονομική συνάρτηση παραγωγής.

Τα συνήθη εγχειρίδια «Μικροοικονομικής» αποτελούν άκριτες και αϊστορικές παρουσιάσεις της νεοκλασικής μικροοικονομικής θεωρίας και, έμμεσα, απολογητικές εκθέσεις των συνήθων απόψεων των καπιταλιστών για την παραγωγή και την κατανομή του κοινωνικού προϊόντος.

Το βιβλίο του Γιώργου Σταμάτη αποτελεί μια πράγματι κριτική παρουσίαση αυτής της θεωρίας.